

CSÜSTÖ, TAKÁTS GULLA
CSÜSTÖ'S IDEJE: 1980.

TART: EGY FARAGÓDASZTOR ÉLETE (ID. KAPOLI ANTAL)
(újságcikk)

1 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ, SOMOGYHÁRSÁGOT
SAJTMUTATÓ, XV,

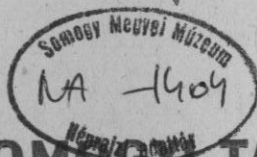
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRNOVÁS

ATUELETUE AZ EORS. LTK. 4412-es TETELE AVOL

SOMOGYI TÁJAK, EMBEREK

Egy faragópásztor élete

1957. április 12-én halt meg 90 éves korában Somogyhárságyon idős Kapoli Antal Kossuth-díjas faragópásztor, a népművészet mestere. Most, hogy írni szeretnék róla, kíváncsiságból felütöttem az 1965-ben megjelent Művészeti Lexikont, és ahogy sejtettem, nevét nem találtam meg. Igen jellemző ez, mind a művészeti ágak értékelésére, mind pedig a köztudat magyarságismeretére. Mert akárhogyan is vesszük, művészetünk egy igen eredeti és értékes területéről van szó, amikor a pásztor-faragásokról kell beszélünk. Ugyanakkor kicsit magyarságismeretről is, hiszen a pásztor-ság népeségünk egy jelentős rétegét képviselte még nem is olyan régen.

Idős Kapoli Antaltól az írást hát így kell kezdeni, mert minden igazi művé-

volt sok krumpli-betyár kanász, aki nappal őrzött, éjjel felöltözött fegyveresen és beállított, hogy — én vagyok Patkó. A juhászok ismerték Patkót, és mondták, hogy nem adhatják a birkát. Erősökdetek, pedig Patkó nevével nem lehetett kapcabetyárkodni. Ezeket, ha a betyárok megtűdták, agyonverték. Sokszor össze is beszéltek a juhászokkal és bekerítették őket. Egyet egyszer Patkó hátba lött, lehúzták az árokba és letakarták levelekkel.”

Beszélgés közben ilyen íyet is lejegyeztem, mert igen jellemző és mindig az igazságot szolgáló népmesébe illő. „Egyszer ez történt. Juhász András betyár beállított Zimányba apámhoz: — Kapoli koma messen le birkát. — Apám azt válaszolta: — Nem metszhetek, mert új tiszt van és azt mondja, a juhász mind csal... Akkor Juhász András felküldte apámat a tiszthez, azaz kasznárhoz, hogy jelentse be. A tiszt a puskát az ülésbe tette és kocsisával kiment, hogy ott vannak-e valóban a betyárok? Juhász András azzal fogadta a kasznárt: — Na, megjöttél, te kutya! — Azzal odaállt juhászbójával a kasznár elé és ráparancsolt: — Fogd meg a vezérürüt és fejtsd meg. Mert jegyezd meg, a juhász nem csal. — Az csak reszketett és könyörgött. Apám könyörögte ki az életét. Az ő tisztességére hagyták meg neki. Attól kezdve elhitte apámnak, hogy hetente kétszer is megjönnek a betyárok. Azt mondta: — Nem bánom, ha mind megeszik is a birkát. — Adott apámnak egy mérő rozst és

buzát is a kasznár, hogy tudja etetni a betyárokat és nehogy megöljék. Ezután jött ki apám Zimányból, mert nem szivlelte a zavargást.”

Ilyen világba született és ezek emlékei között élt a gyermek Kapoli Antal. Pásztoréletét röviden így foglalta össze: „Tizenkét éves koromban kisbujtár egy szőnyeg szővel...”

valami egészen mást diktált a léleknek és a kéznek. Itt az élet és a gyakorlat, az anyag és a tárgyi valóság megemelte a természet szépségével, gazdagságával mindazt, amihez nyúlt. És a mesterség szeretete is közbeszólt. A pásztor így lett művész. Magából és nem a könyvből! A világ betűiből olvasta, hogy mit és hogyan alkosson. Egyedül állt, és így alkotott Kapoli Antal is.

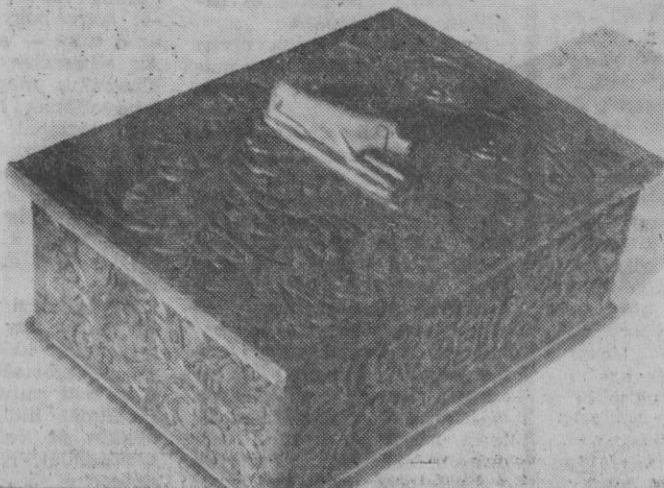
„Mint a fajta árva gyerek, velem senkisémmel nagyon törődött. Mint kospásztor ettem kenyeret, meg kukoricát sütöttem. Hidegen főleg kenyér és turo, meg szalonna volt az ételmem. Itál forrás- és kútvíz. Mikor delelőben volt a birka, álltam a fa alatt és úgy ettem. Minden juhásznak volt egy vaslábas. Ahol sok volt a vargánya, ott paprikával, sóval meg zsírral volt vargánya. Mindennap megenném ma is.”

Ez a pásztorkép, most, ahogy egyik szép kürtjét tartom a kezemben, így egészül ki. Azt is mondhatom rá, íme, így rajzolta meg késheggyel a tehénszarvon a pásztor portréját: „Szedett gatya, csizma, tűzött lajbi, sipujjú ing, posztóból való dolmány, rozmaringgal kivarrva. A kalap vágott tetejű pörgokalap. Vagy görbokalap, amelyikben drót volt.”

volt pénzem, de igen szerettem a hosszú furulyát, okarinát, flótát meg a klarinétot. Akkor furulyákat néztem és faragtam. Igen szerettem furulyázni. Hanyatt fekvőként a nyáj mellett és úgy furulyáztam. 18 éves koromban zsebtűkőr-fákat készítettem. Amit csináltam, azt senkitől sem láttam, csak magamtól csináltam. Ezekben, akár tulipános, akár rózsaminta kettő is egyforma nincs bennük. Mind a régiséget ábrázoltam. Alakoknál, mikor készületben van a betyár, vagy juhász, de történetet nem ábrázoltam. Szerzőm a bizsók-kés. Ezek vásott borotvából készültek. Éves agancs töve a bizsók nyele. Ezt szerettem. Spanyolorra keveset csináltam, mert egyszer delelőn tüzet raktam, s ahogy dolgoztam, olvasztottam, egyszer csak szagot, füstöt kaptam. Hát meggyulladt az új kabátom. Attól fogva nem csináltam többet spanyolozást. Másba mindenbe belementem. Magam passziójára dolgoztam mindig.”

De hiába mondta ezt idős Kapoli Antal. A tüzet, a tehetség tüzeit mindig is érezte 90 éves koráig dolmányja és kabátja alatt, és ez fűtötte alkotásra. Műveinek se szeri se száma. Oly gazdagon tervezett, mint maga a természet, amelyben élt. Stílusa külön Kapoli-stílus lett a dunántúli faragó pásztorművészet

Ilyen volt a faragóművész viselete 1890–1900 között. Pontos és hiteles, realista ábrá-

pedig művész volt — az életforma, a környezet, az életkörülmény hozzájárul, pontosabban ad és el is vehet az alkotásból és a műből.

Amikor Gyalánban 1867. november 4-én született, azokban az években kutatásaim szerint csak a kaposvári járásban 703 pásztor legeltette a nyájait a Vizmentén és a Zselicben. Ha ezt átteszem durva átszámítással megyénkre vetítve, akkor csaknem tízezer pásztor élte a maga egészen más világú életét a Balaton és a Dráva között. Ezek a juhászok, kanászok, csikósok, gulyások és bivalyosok külön, a parasztoktól elütő szabad életformát éltek. Szinte nemzetiséget alkottak. Elődöt, rokonságot, tekintélyt és történeteket igen számon tartottak. Mégpedig romantikus és sötét történeteket is, hiszen a híres somogyi betyarsággal szabad életük összenőtt. Egy mezőt-erdőt jártak a kastélyok és a puszták között. A kanászok közül sok volt, aki betyárrá lett.

Magam amikor múzeumigazgató lettem, nemcsak a beleérzés hitelessége, hanem a krónika rögzítése miatt is kerékpáron és gyalog tettem meg az utat a Zselicben, erdőn-völgyön-réten át egész Somogyhárságyig, hogy fölkeressem idős Kapoli Antalt, az akkor már hegyközségi szőlőben élő faragóművészt. Pontosan 1950. július 13—14-én voltam nála. Két napot jegyeztem végig életéről és művészetéről. Adataim tehát első kézből hitelesek.

Származásáról így vallott: „Minden nemzetségem juhász volt. Se kanász, se csordás. Magam 51 évet juhászokodtam. A Kapoli nemzetségben 15 juhász volt. Eredeti nevünk Varga. Nagyapám, Kapoli Pál Kapolypusztán juhászokodott, melyet saját birkáinak bérelt. Innen ment Balaskópusztára, Nagyabajom mellé. Azóta neveztek bennünket Kapolinak, mert így írta be a szolgabíró. Apám, Kapoli Imre szintén juhász. A somogyi betyárjárásokor Zimányban volt. Ez erdős terület. Nem szivelle a zavargást, és 1850-ben Zimányból Gyalánba ment, mert ez sík, róna világ volt, és itt nem zavarták a betyárok, hogy messen birkát. Zimányban

éves koromban Gyalánban 500 anyabirkát vettem át. Anyabirkás voltam. 28 éves koromban jöttem ki Gyalánból és 63 éves koromig voltam számadó juhász Homokszentgyörgyön, Lapiscserpusztán és Kopaszhegyen Somogyban. Kötelességemet értettem, a pásztorságot szerettem, bíztak bennem.”

A nyájról igen gyönyörű sorokat mondott ceruzám alá. Ma már költeményként olvasom és örülök, hogy lejegyeztem. „Egy nyáj 300—450—500 birkából volt. Nagy falkában három vezérürü volt, kis falkában két vezérürü. A vezérürük nyakában kolomp volt. A kolompot a juhászok hozatták Bajáról, Szabadkáról, mert ott készülték a kolompok. Egy literes kolomp elhangzott három kilométerre is kedvezményes időben. Másfél literes volt a legnagyobb kolomp. Minden pásztor a maga füléhez válogatta a kolompot. Mint a muzsika, olyan legyen: éles, kemény és keményebb. A vezérek egymás mellett jártak. Szép volt hallgatni. A csengők az ürük nyakára 1890-ben jöttek be. Pozsonyból hozatták a juhász számadók. Mint a muzsikaszó voltak összehangolva. Az öreg juhászok csak a kolompot, de a fiatalok a csengőt szerették. A csengő sárgaréz volt. Üveg is volt beleolvasztva. Az üveg adja ki a nagy hangot, mert a réz süket. A hang vezet-e az összes birkát.”

Ebben a környezetben és világban mi sem természetesebb, hogy egy egészen eredeti látásmód és mélyen emberi töltésű képzelet

lyezte el ezt egy kúrt osztott terében. És a képvonalainak biztos redőzése, a dolmány vitézkötései, a hát mögé vett pásztorbot alakot beállító különös és érdekes póza nagyszerű portrét rajzolt. Egyszerűen ha hiányzik, ha nem a lexikonokból, de itt a magyar naívművészet — a franciák jobban számon tartják — egy kis remekéről kell beszélünk. Így nézzük hát ezeket a Kapoli-műveket. Magam mindig is művészetünk egészében külön helyen tartottam nyilván például a Rippl-Rónai Múzeum remek néprajzi faragásait, karcolásait, melyeknek régi és új darabjai vetekednek képtárunk értékeivel. De hogy megismerjük és töltsük meg, ide from vallomását a faragásról, azaz művészetéről. Az utókor számára ez és így maradjon a leghitelesebb:

„Ritka volt az a pásztor Somogyban, aki nem tudott faragni. Nagy volt a legelő, nem kellett annyira vigyázni. Volt ideje a pásztoroknak. A jó kutya is segítette ebben. Mikor deletön volt a nyáj, a pásztor ember akkor nyugton volt. Ráért dolgozni. A gyakorlat az mentében is tudott dolgozni. Mindig kisebb lett a legelő, így a mai pásztor faragni sem tud, a jószág sokszor fordul, nincs ideje. En

14—15 éves koromban kezdtem faragni. Apámnak voltak kései, azokkal kezdtem. Viráglajtókat csináltam. Apám nem sokat tudott, csak juhászbobot csinált. Abban az időben fontak minden háznál. Akkor rokkafalat kezdtem csinálni. Nem

kok és virágok töltik ki a pontosan tervezett és szabályosan osztott teret. Fő figurája az útra kész pásztor és betyár. Egyiknek a kezében bot, a másiknak kezében vagy vállán a dupla csövű puska. Szinte keleti gazdságú virágmezők indái és bokrai választják el őket egymástól. Gyakori a pásztor-betyár szövetség kézfogását ábrázoló jelenet is stílidált rózsza és rozsmaringágak között. Háttérük választóvízzel sárgított. A karcolás, hogy éles

legyen a grafikai mű, békente a vonalakat fagygyús faszénporral vagy a későbbiekben piros, zöld porfestékből készült anyaggal. Ezek a darazsderekű alakok és jelképek, mint a népzene a muzsikában. Bartóknál, Kodálnál, ma már átmentek képzőművészeink stílusába is. Remek ihletésű dunántúli kompozíciókat ihletett például Würtz Ádám esetében. A

mintákat kínáló természet műterme a betyár, pásztor és vadász mellett kő- és tűhegyre és élre vette az erdők szarvasát, madarát, fáját, bokrát és virágát is. A faragó bizsók, szeg, ártú, a jól választott fa, a szaru és a tők anyagon ezeregyéjszakai gazdsággal ábrázolt. Borozójeleneteket, realitásidilli pásztor és kedvese rajzok is gyakoriak a karcolt kobakokon. Némelyiken mókus, kékkánya és rigó színt és dalt jelképező, igen karakteres ábrái veszik körül a gyönyörű makkot termő tölgyfák között ábrázolt pásztor. A kosfejes díszbotjai a pásztor királyok jogarainak is beillenek. Gyufatartóin nagy pipájú pásztor eregeti a füstöt a levélminták között. Doboza a pásztor képzelet kincsdoboza. Bütört is faragott. Munkaruháimat is egyik szép faragású fogására akasztom becci pincémben.

Ő maga a Művészeti Lexikonból ugyan hiányzik, de iskolát alapított és naívművészetünk egyik legnagyobb mestere lett a grafikában és a kisplasztikában. 60 éves korától a somogyhársági szőlőhegyen élt. 90 éves koráig sem esett ki a bizsók a kezéből. Kis pásztor-kutya ült a lábánál és egy-egy kedves birkája legelészett körülötte. Az ő társaságukban jegyeztem föl, amiket itt idéztem emlékezetére.

TAKÁTS GYULA

